

Zajištění závazků v mezinárodních hospodářských vztazích

ZDENĚK KUCERA

I.

Hospodářský vývoj světa je v posledním období charakterizován nebývalým rozvojem výrobních sil. Stav výrobních sil má rozhodující význam pro utváření mezinárodní dělby práce. Pro tuto dělbu je v současné době příznačné, a to ve všech státech jak socialistických, tak kapitalistických, že se neomezuje jen na směnu zboží a služeb a vztahy s nimi souvisící, tj. v oblasti právní na právní poměry založené zejména kupní smlouvou, ale uskutečňuje se v různých formách, které můžeme zahrnovat pojmem hospodářské kooperace, čímž rozumíme různé druhy výrobně technické, obchodní nebo jiné hospodářské spolupráce. Ve sféře právní úpravy se vztahy, které zde vznikají, zakládají na celé řadě smluv, při nichž nejčastěji půjde o smlouvy, jež podle občanskoprávního třídění zahrnujeme mezi tzv. nepojmenované kontrakty, popříp. o smlouvy obsahující prvky různých smluvních typů. Obsahem těchto poměrů jsou práva a závazky velmi rozmanité povahy, které představují hospodářsky významné zájmy účastníků.

Vědeckotechnickým rozvojem ovlivněná dělba práce hospodářsky svazuje systémem právních vztahů dříve méně častých účastníky těchto poměrů a zvyšuje jejich zájem na dodržování a plnění právních závazků převzatých v rámci těchto vztahů. Nesplnění závazku může mít pro druhou stranu, která sama vše pro plnění svých závazků učinila, velmi závažné hospodářské důsledky. Stoupá tak zájem na zvýšení odpovědnosti smluvních stran v případě porušení převzatých závazků i zájem na zajištění těchto závazků.

Uspokojivé řešení otázky účinného zajištění plnění povinností účastníků právních vztahů mezinárodního hospodářského styku působí příznivě na uzavírání právních poměrů a napomáhá tak mezinárodní hospodářské spolupráci. Studium těchto otázek je tak důležité i pro potřeby našeho národního hospodářství. Komise OSN pro mezinárodní právo obchodní zařadila do programu své práce jako jeden z prioritních předmětů právní

úpravu mezinárodních plateb a v jejím rámci harmonizaci a unifikaci právních předpisů týkajících se záruk a jistot.¹⁾

S ohledem na obsahovou různorodost závazků, které vznikají v komplikovaných vztazích mezinárodní hospodářské spolupráce, přesahuje význam otázky zajištění závazků případy vztahů, které vznikají v souvislosti s mezinárodními platbami, v jejichž rámci je tento problém zkoumán v pracích komise OSN pro mezinárodní právo obchodní, a nejeví se jen nebo převážně jen jako otázka zajištění závazků peněžitých, ale stejně naléhavou a významnou se stává otázka zajištění závazků, jejichž obsahem je určitá činnost, popříp. i jiné chování, a s nimi spojených a jim odpovídajících majetkových zájmů účastníků mezinárodních hospodářských vztahů.

Otázky takto naznačené mají význam i pro československé hospodářské organizace pro jejich činnost a postup v případech, kdy uzavírají právní poměry se zahraničními subjekty. Vedle dosud obvyklých zahraničně obchodních operací, v kterých praxe zajišťování závazků je celkem známá a ověřená, bude docházet k navazování právních poměrů zvláště v oblasti hospodářské kooperace, v kterých otázka účinného zajištění závazků není dosud po všech stránkách vyjasněna a její řešení může přispívat k větší ochotě účastníků vstupovat do těchto vztahů a napomáhat tak mezinárodní spolupráci. Tato otázka nabývá významu i ve vztazích mezi organizacemi socialistických států v rámci socialistické hospodářské integrace. I když v poměrech socialistických států se otázka zajištění závazků s ohledem na stejné společenské zřízení a společný zájem na vzájemně výhodné hospodářské spolupráci klade jinak než v ostatních poměrech, nepozbývá proto významu, neboť spolupráce sama se realizuje v právních vztazích jednotlivých organizací, přičemž provádění socialistické hospodářské integrace předpokládá, aby se počet organizací v jednotlivých státech, oprávněných vstupovat bezprostředně do právních poměrů s organizacemi v druhých socialistických státech zvětšoval. Poruchy v plnění závazků v jednotlivých případech jsou možné, stejně tak jako k nim dochází v běžných zahraničně obchodních operacích nebo ve vztazích mezi hospodářskými organizacemi jednoho a téhož státu.

Při studiu problematiky zajištění závazků v mezinárodních hospodářských vztazích je možno použít, popřípadě vyjít z tradičního systému jednotlivých institutů určených k zajištění závazků, tak jak jsou obvykle upravovány v občanských zákonících, popřípadě v našem případě v zákoníku mezinárodního obchodu, avšak pouze s těmito prostředky hospodářský život nevystačí a rámec vymezený těmito instituty bude třeba přesáhnout. Rozmanitost majetkových zájmů účastníků ve vztazích mezinárodní hospodářské spolupráce si vyžaduje i rozmanité formy zajištění závazků, k němuž mohou strany využívat někdy i těch institutů, které právní řády k zajištění závazků nezamýšlely.

¹⁾ Zpráva této komise, v. Documents officiels de l'Assemblée Générale, XXIIIe session, Supplément No. 16 (A/7216), str. 24, par. 29.

Podrobný rozbor problematiky si vyžaduje značného komparatistického úsilí a není v mezích této studie možný. Tato studie si jej za cíl neklade, jde jí o určité výchozí úvahy a orientaci pro další studium těchto problémů.

Při studiu systému prostředků, které v právních poměrech se používají pro zajištění závazků, lze stále v podstatě vycházet ze dvou klasických zajišťovacích prostředků, jednak z ručení (rukojemství) jako zajišťovacího prostředku vycházejícího od třetí osoby, která svým majetkem poskytuje věřiteli jistotu za splnění dlužníkovy závazku, a jednak ze zástavního práva, kdy se tato jistota poskytuje formou zřízení věcného práva k zástavě, která v důsledku toho jako zvláštní majetkový kus nebo jiná hodnota (pohledávka) zůstává přednostně vyhrazena pro věřitelovo uspokojení.

Rozdíl mezi těmito dvěma základními formami zajištění, závazek osoby uspokojit věřitele v případě selhání dlužníka v jednom případě a v druhém věcné právo k vyhrazené věci, má zejména pro použitelnost těchto institutů v mezinárodním styku důležitý význam.

Oblast závazkového práva, kam spadají instituty založené a odvozené od ručení, se všeobecně ve všech právních řádech vyznačuje volností smluvních stran, které mohou při zakládání právních poměrů upřesnit a modifikovat obsah svých práv a závazků podle své vlastní vůle i odchýlně od zákona, jehož ustanovení v těchto vztazích jsou převážně dispozitivní. To platí i o československém zákoníku mezinárodního obchodu. Naproti tomu instituty věcněprávní jsou v daleko větší míře upraveny normami kogentními, od nichž se strany odchýlovat nemohou.

Smluvní volnost existující pro zajišťovací prostředky spadající do oblasti závazkového práva umožňuje stranám, aby lépe přizpůsobily potřebám konkrétního vztahu vnitřní úpravu těchto institutů, a má za důsledek, že rozdíly v právních úpravách, které existují v jednotlivých právních řádech, mohou být překlenuty a nepůsobí negativně na jistotu účastníků o jejich právním postavení. Tato výhoda neexistuje u zajišťovacích institutů věcného práva.

Tento rozdíl proniká i do kolizního práva při úpravě jednotlivých právních poměrů s mezinárodním prvkem, kterými samozřejmě právní poměry ze zajištění závazků v mezinárodním styku jsou. Smluvní volnosti v oblasti vnitrostátního závazkového práva odpovídá v kolizním právu volba práva, tj. možnost stran určit souhlasným projevem vůle právní řád, kterým se má jejich právní poměr řídit. Volbou rozhodného práva mohou být odstraněny rozdíly, které z kolizních úprav v jednotlivých státech vyplývají. Tyto skutečnosti u zajišťovacích institutů patřících do závazkového práva usnadňují jejich používání v mezinárodním hospodářském styku a snižují praktický význam případných snah o harmonizaci nebo unifikaci právní úpravy. U zajišťovacích institutů věcněprávní povahy nelze s volbou práva jako jejich kolizním řešením počítat. Zde se uplatní kolizní kritéria, i když jimi zpravidla bude nejčastěji hraniční určovatel *lex rei sitae*, tj. právo platné v místě, kde je věc, která je určena k zajištění závazku.

Jak již bylo uvedeno, napříště bude třeba při studiu problematiky zajištění závazků věnovat pozornost ve větší míře zajištění závazků, jejichž předmětem je jiné plnění než peněžité. Právní úprava zajištění závazků měla obvykle v první řadě na zřeteli jako funkci těchto institutů jejich používání při poskytování úvěru v té či oné formě. Ve vztazích hospodářské kooperace velmi často nebude vzájemné postavení stran odpovídat vzoru věřitel—dlužník, ale půjde o vzájemně se prolínající práva a závazky k hospodářsky ekvivalentním plněním různého druhu, přičemž zájem strany plnící a k plnění ochotné na protiplnění druhé strany bude si zasluhovat zajištění. Do určité míry mohou být k tomuto zajištění použity i některé instituty určené jinak obvykle k zajištění závazků peněžitých, vedle toho si hospodářská praxe vynutí i vytváření nových právních prostředků, popřípadě i přizpůsobení k tomuto účelu prostředků již právním řádem daných, které se přitom tradičně mezi prostředky k zajištění závazků nezařazují.

II.

V praxi mezinárodního obchodu stále přísluší základní postavení v zajišťovacích prostředcích, jak také vyplývá z předběžných studií v rámci prací Komise OSN pro mezinárodní právo obchodní k problematice záruk a jistot,²⁾ ručení (rukojemství). Ručení jako starý institut občanského práva tvořící součást občanskoprávních kodifikací je v jednotlivých národních právech různě upraven, např. v otázce tak důležité pro jeho praktické uplatnění jako zajišťovacího institutu, jako je tzv. beneficium ordinis, nutící věřitele, aby před uplatněním nároku proti ručiteli nastoupil cestu vymáhání včetně exekuce proti dlužníkovi. Nicméně zmíněná smluvní volnost stran daná dispozitivností úpravy umožňuje stranám odstranit tyto nedostatky bránící uplatnění ručení jako zajištění ve vztazích mezinárodního obchodu. Pojmovým znakem ručení je jeho akcesorita, v jejímž důsledku právní poměr založený ručením je spjat se zajištěným hlavním závazkem, na jehož existenci závisí i existence ručení.

Zvláště praktický význam pro zajištění závazků v mezinárodních vztazích nabývá ručení v případech, kdy ručení přejímají banky. Povaha subjektu přejímajícího ručení, tj. skutečnost, že je jím banka, není sama o sobě důvodem ke změně tohoto institutu v jiný. Proto také v mezinárodní praxi běžně užívané bankovní záruky mají v mnoha případech povahu ručení a v jednotlivých právních řádech není bankovní záruka jako zvláštní právní institut upravena. I ve státech, v nichž banky mají významné postavení v hospodářském životě, se pro bankovní záruky vystačí s ustanoveními o ručení, z nichž vychází judikatura. Československá úprava bankovní záruky v kategorii smluv o bankovních obchodech v zákoníku mezinárodního obchodu je zvláštností. I zde lze však v případě bankovních

²⁾ Srov. dok. A/CN.9/20, Komise OSN pro mezinárodní právo obchodní, druhé zasedání.

záruk nesamostatných, akcesorických, ustanovení o ručení použit subsidiárně.³⁾

Československá úprava z důvodů praktických upravuje v ustanoveních o bankovní záruce vlastně dva rozdílné instituty. Je to patrné z ustanovení § 665 ZMO, podle něhož se bankovní zárukou zavazuje banka vůči příjemci záruky (oprávněnému), že oprávněného uspokojí podle obsahu záruky v případě, že určitá třetí osoba nesplní svůj závazek nebo že budou splněny podmínky v záruce uvedené. V prvním případě jde o případ bankou převzatého ručení, které závisí na závazku třetí osoby, tzv. bankovní záruku nesamostatnou, akcesorickou, zatímco v druhém případě jde o závazek banky zcela samostatný, nezávislý na případném zajišťovaném závazku třetí osoby.

Možnost používat zajišťovací instituty, které mají samostatnou povahu a nezávisí na jiném, třebas jimi ve skutečnosti zajištěném závazku, je odůvodněna potřebami mezinárodního obchodu, vytváří se jí silnější zajištění závazku a větší bezpečnost věřitelova. Samostatné zajištění závazku usnadňuje například věřiteli rozhodnutí převzít riziko vyplývající z takových zahraničně obchodních transakcí, které by se podle okolností mohly dostat do rozporu s předpisy platnými ve státě, jehož právem se příslušná transakce řídí, popřípadě jehož soudy by mohly rozhodovat spory vzniklé v těchto vztazích, takže může vzniknout nebezpečí prohlášení neplatnosti zajištěného závazku, což by mělo za následek i zánik akcesorického zajištění závazku.

Srovnáme-li základní ustanovení vymezující samostatnou, neakcesorickou bankovní záruku s definicí akreditivu, kterým je závazek banky poskytnout oprávněnému určité plnění, jestliže budou do určité doby splněny podmínky v akreditivu uvedené (§ 653 ZMO), zjišťujeme, že mezi nimi není pojmový rozdíl. V obou případech jsou dány shodné základní znaky: závazek banky plnit oprávněnému, budou-li splněny podmínky uvedené v závazku banky. V akreditivu se zdůrazňuje splnění těchto podmínek do určité doby, což ovšem neznamená, že by v podmínkách uvedených v záruce pro plnění banky nemohl být stanoven čas pro splnění těchto podmínek. Stejně tak jako podmínkami uvedenými v akreditivu je předložení určitých dokladů v akreditivu určených (dokumentární akreditiv), obsahuje i bankovní záruka často jako podmínku pro plnění banky předložení dokladů, např. předložení prohlášení oprávněného, že dlužník nesplnil svůj závazek, s výzvou, aby banka plnila (bankovní záruka na první výzvu), nebo jiných dokladů. Je proto pochopitelné ustanovení § 675 ZMO, zavádějící i pro bankovní záruku subsidiární platnost akreditivních zvyklostí obecně zachovávaných v mezinárodním obchodním styku.

Akreditivu se v mezinárodních vztazích jako zajišťovacího prostředku používá. V praxi našeho zahraničního obchodu bývá v kupních smlouvách sjednáváno otevření akreditivu z příkazu kupujícího jako způsob zaplacení kupní ceny. Vystupuje zde dopředí více povaha akreditivu jako

³⁾ Srov. autorovu práci Zajištění závazku ručením, ČOK 1967, str. 18 a 19.

platební podmínky, která se co do výhodnosti pro prodávajícího zařazuje na druhé místo za platební podmínku placení předem. Tak je také běžně v praxi sjednávání kupních smluv sjednání placení akreditivem chápáno. Nepochybně však i zde představuje otevření akreditivu pro prodávajícího vyšší jistotu, že se mu dostane v očekávaném čase ekvivalentu za jeho plnění z kupní smlouvy, než je tomu např. při sjednání platební podmínky placení proti předání dokladů opravňujících nakládat se zbožím (D/P). Tato zvýšená jistota spočívá ve skutečnosti, že otevřením neodvolatelného akreditivu bankou, čímž této vzniká závazek zcela samostatný a oddělený od právního poměru mezi prodávajícím a kupujícím, se otázka zaplacení kupní ceny dostává mimo dosah a vliv kupujícího a je výlučně v moci prodávajícího, aby si na základě svého nároku vůči závazané bance předložením předepsaných dokladů v určené lhůtě, tj. splněním podmínek akreditivu, zařídil inkaso kupní ceny.

Vedle toho se v poslední době používá akreditivu jako vysloveně zajišťovacího prostředku. Uvádí se případ, kdy určitá vláda požadovala jako podmínku pro uzavření smlouvy o výstavbě přístavu otevření a předložení akreditivu, jehož částka byla kalkulována na základě výše škod, které by této vládě mohly vzniknout v případě, že by splnění této smlouvy nebylo vyhovující. Na základě tohoto akreditivu byla zmíněná vláda oprávněna čerpat akreditiv v případě neuspokojivého splnění smlouvy za podmínky, že bance předloží prohlášení potvrzující, že smlouva byla porušena. Stejně se uvádí, že se akreditivu používá k ochraně kupujícího v případech vadného splnění smlouvy o stavbě lodí. Jestliže stavba není skončena ve stanovené lhůtě, nebo jestliže dodavatel nesplní své jiné smluvní povinnosti, akreditiv má za účel odškodnit kupujícího za ztráty, které mu z toho mohou vzniknout.⁴⁾

Vedle zajišťovacích prostředků, jejichž subjekty jsou banky, používá se zajišťovacích prostředků, jejichž subjektem může být kterákoliv osoba a které jsou také nezávislé na jiném právním poměru. Bankovní záruky se podobají tzv. slibu odškodnění, jehož se v praxi často používá. Je upraven také v ZMO, který jej definuje (§ 686) tak, že se tímto slibem, zvaným také indemnizační prohlášení, zavazuje osoba, jež toto prohlášení vydává, že nahradí příjemci slibu škodu, jestliže mu vznikne z jeho jednání, které uskuteční na žádost slibujícího, ačkoliv k němu není povinen. V praxi se nejčastěji používá tohoto indemnizačního prohlášení tam, kde příjemci slibu hrozí nebezpečí, že by v souvislosti s jeho jednáním mohly proti němu uplatňovat své nároky třetí osoby. Zejména sem patří případy vydání zboží, ač nebyl předložen konosament, případy vystavení tzv. čistého konosamentu, ačkoliv podle stavu zboží pro to nebyly splněny podmínky, dále případy převzetí zboží, ohledně něhož by mohly třetí osoby uplatňovat své nároky pro porušení práv k patentům na vynálezy, práv k ochranným známkám atd. Protože požadované jednání příjemce slibu může spočívat v jakémkoliv jednání nebo i zdržení se určité činnosti,

⁴⁾ Srov. zprávu v pozn. 2, str. 8.

může být jednáním, které uskuteční příjemce slibu na žádost slibujícího, i poskytnutí úvěru třetí osobě nebo přijetí závazku k určitému plnění, kdy mu může vzniknout škoda tím, že třetí osoba, s níž vstoupil do právního poměru, poruší povinnost ze svého závazku z tohoto poměru.

V anglickém právu se tzv. indemnity staví proti ručení (guarantee, suretyship). Tohoto pojmu nebývá však užíváno jen v jediném smyslu. V širším smyslu se smlouvou o indemnity rozumí smlouva, podle níž se jedna strana zavazuje uchránit druhou stranu před škodou. V tomto nejširším smyslu smlouva o indemnity zahrnuje i ručení a většinu smluv o pojištění. Běžně se však výrazu „indemnity“ používá k označení smlouvy, kterou slibující přejímá původní a samostatný závazek k odškodnění, na rozdíl od závislé smlouvy, jakou je ručení, kterou se ručitel zavazuje odpovídat za nesplnění jiné osoby. V nejstriktnějším smyslu se indemnity považuje za smlouvu, kterou se přejímá závazek uchránit příjemce slibu před nároky třetích osob, ať již závazek uspokojit tyto nároky vznikne buď z nějaké smluvní povinnosti příjemce slibu, nebo i jiným způsobem.⁵⁾

K zajištění závazku, popřípadě majetkového zájmu věřitele lze používat institutu, který ZMO upravuje v § 147, tj. písemného závazku, že bude uskutečněno plnění třetí osoby, kterým vzniká povinnost nahradit škodu, kterou věřitel utrpí, nedojde-li k tomuto plnění. I tento závazek, že bude uskutečněno plnění třetí osoby, je samostatný a nezávislý na jiném závazku, neboť pojem „plnění třetí osoby“ je dostatečně široký v tom smyslu, že jím může být plnění jakéhokoliv obsahu, popřípadě i plnění ze závazku, který sám je neplatný, např. protože podle práva pro něj rozhodného je v rozporu s právním předpisem.

Bankovní záruka samostatná, neakcesorická, slib odškodnění (indemnizační prohlášení) a závazek, že bude uskutečněno plnění třetí osoby, upravené v zákoníku mezinárodního obchodu, tak v podstatě kryjí rozsah tzv. záruční smlouvy, s kterýmžto pojmem se setkáváme. Uvádí se o něm, že se v nauce a praxi vyvinul ke konci minulého století, tedy v období, kdy se větší měrou rozvíjí mezinárodní hospodářský styk. Tento pojem bývá někdy různě vykládán; setkáváme se s definicí, že je to samostatný úkon závazkového práva, kterým se jedna smluvní strana zavazuje druhé straně za to, že se dostaví určitý příznivý výsledek, nebo že ji odškodní za utrpěnou škodu.⁶⁾

Pokud by příznivý výsledek ve smyslu shora uvedené definice záruční smlouvy měl spočívat v něčem jiném než v plnění třetí osoby (např. někdy uváděné případy záručních smluv o tom, že bude dosaženo určitého výtežku nějakého podniku), mohlo by být neuskutečnění takového výsledku podmínkou uvedenou v bankovní záruce pro plnění banky příjemci záruky, a pokud by zajištění vycházelo od jiného subjektu než banky, mohlo

⁵⁾ Halsbury's Laws of England, 3. vyd., 1957, sv. 18, heslo Guarantee and Indemnity, č. 973, str. 528 a č. 775, str. 416.

⁶⁾ H. Schulze v Rechtsvergleichendes Handwörterbuch für das Zivil- und Handelsrecht des In- und Auslandes, III, Berlin 1931, heslo Garantievertrag und Bürgschaft, str. 593.

by být uskutečnění takového výsledku zaručeno uzavřením nepojmenované smlouvy, neboť zásadně obsahem smlouvy může být jakékoliv plnění, pokud se smlouva svým obsahem nepřičí zákonnému zákazu nebo jej neobchází, anebo nejde-li o plnění nemožné (§§ 108 odst. 1 a 28 ZMO).

Z prostředků, které nejsou v příslušných právních předpisech sice zařazovány mezi prostředky určené k zajištění závazku, lze pro účely zajištění používat i přistoupení k závazku, zvaného také kumulativní převzetí dluhu, tj. převzetí dluhu vedle dosavadního dlužníka (kumulativní intercese). Stejně jako ručení předpokládá i kumulativní intercese existenci platného závazku. Zakládá se jí tak mezi přístupujícím a věřitelem akcesorický poměr, avšak s určitým rozdílem proti akcesoritě ručení. K přístupu k závazku stačí, aby platný závazek existoval v době přístupu. Jestliže později dodatečně zanikne závazek původního dlužníka skutečností působící in personam, závazek nového dlužníka může trvat dále. Naproti tomu ručení zásadně zaniká s hlavním závazkem.⁷⁾ Podstatný rozdíl je tak v tom, že ten, kdo přistoupí k závazku, je skutečným dlužníkem z tohoto závazku samostatně zavázaným vedle původního dlužníka.

Rozmnožení dlužnických subjektů, k němuž při přistoupení k závazku dochází, zvětšuje majetkový soubor, z něhož může věřitel dosáhnout uspokojení, a lze jej tak pro účely zajišťování závazků používat. V podstatě stejná právní situace nastává v případě potvrzení akreditivu další bankou a v případě potvrzení bankovní záruky další bankou. I v těchto případech je nová banka vůči oprávněnému z akreditivu nebo ze záruky samostatně a přímo zavázána vedle banky, která otevřela akreditiv nebo vystavila bankovní záruku. Oprávněný může požadovat plnění od kterékoliv z těchto bank.

V rámci smluvní volnosti mohou účastníci právních poměrů se zajišťovací funkcí různým způsobem upravovat obsah svých práv a závazků odchýlně od zákonných ustanovení, takže v konkrétním případě mohou stranami sjednaná zajištění mít prvky různých zajišťovacích institutů a jejich přesné zařazení je obtížné. V praxi úvěrů poskytovaných Mezinárodní bankou pro obnovu a rozvoj se setkáváme v případě úvěrů poskytovaných jiným subjektům než státům se zvláštními smlouvami o záruce těchto úvěrů, které banka uzavírá se státy, jejichž subjektům úvěry poskytuje. Tyto smlouvy jsou uzavírány dvěma subjekty mezinárodního práva, jak je tomu i v případě banky jako mezinárodní organizace, a neřídí se určitým národním právem, ale právem mezinárodním. V první řadě bude pro právní vztah smluvních stran rozhodný obsah smlouvy, přičemž pokud jde o záruční závazek státu ohledně poskytnutého úvěru, je ten formulován tak, že stát zaručuje bezpodmínečně přesné plnění půjčky a ostatního příslušenství jako hlavní dlužník a nikoliv jen jako ručitel. To znamená, že stát přejímá závazek sice také jako ručitel, ale mimoto i jako dlužník („en qualité de débiteur principal et non pas seulement de

⁷⁾ Blažke, Společné závazky. O nové pojetí koreality, Praha 1953, str. 87; Reichel, Die Schuldmitübernahme, München 1909, str. 47.

caution“).⁸⁾ Tuto formulaci nelze vykládat pouze tak, jak je tomu v případě někdy užívané doložky, podle níž se ručitel zavazuje „jako ručitel a plátce“, čímž se vzdává námitky pořadí a jeho závazek se stává solidárním, avšak zůstává stále závazkem ručitele závislým na závazku hlavního dlužníka. V uvedených případech záručních smluv s Mezinárodní bankou jde vlastně o přistoupení státu k závazku dlužníka, takže stát je sám z tohoto závazku jako další dlužník zavázán.

Zajišťovacích prostředků využívají státy také při uskutečňování svých obchodně politických cílů podporou vývozu do určitých států. Vedle úvěrové politiky vůči takovým státům, umožňující získávání úvěru pro nákup zboží, snaží se státy získat své vývozce pro usměrnění vývozu do těchto zemí tím, že jim umožňují převzít riziko spojené při prodeji na úvěr s případným nezaplacením závazku. Děje se tak často formou ručení, které přejímají ve prospěch vyvážejícího věřitele za závazek dlužníka v zemi dovozu zvláštní k tomu určené společnosti. Toto ručení se velmi blíží pojištění, při němž pojistným případem je nezaplacení závazku (úvěrové pojištění). Úvěrové pojištění je nepochybně významným prostředkem pro zajištění věřitele před škodou hrozící mu z nesplnění závazku dlužníka; liší se od zajišťovacích prostředků ve vlastním smyslu především v tom, že takto získané zajištění majetkových zájmů věřitele není zřizováno z podnětu nebo s určitou účastí dlužníka, ale věřitel si je obstarává sám sjednáním pojistné smlouvy s pojistitelem, přičemž osoba dlužníka stojí fakticky i právně mimo.

III.

Druhou početnou skupinu tvoří zajišťovací instituty patřící do oblasti věcného práva. Poukázali jsme již shora na vlastnosti spojené s těmito zajišťovacími prostředky jak v oblasti jejich hmotněprávní úpravy, tak i úpravy kolizní, v nichž kogentní povaha norem, nedostatek místa pro volbu práva jsou překážkou využívání těchto institutů v mezinárodním obchodě. Těmito vlastnostmi ztížená možnost překlenout rozdíly mezi jednotlivými právními úpravami zajišťovacích prostředků věcného práva využitím autonomie vůle činí pro další rozvoj mezinárodního práva obchodního otázku harmonizace právní úpravy v této oblasti více žádoucí, než je tomu u zajišťovacích prostředků závazkového práva.

Používání zajišťovacích prostředků věcného práva je, s výjimkou výhrady vlastnického práva, méně časté v případě mezinárodní kupní smlouvy. S používáním zajišťovacích prostředků věcného práva se proto nejvíce setkáváme při úvěrových operacích dlouhodobější povahy.

Základní zajišťovací prostředek věcného práva, zástavní právo, je v našem ZMO upraven způsobem, který se snaží usnadnit jeho používání v poměrech mezinárodního obchodu. Tradiční úprava v řadě právních

⁸⁾ Např. záruční smlouva mezi Mezinárodní bankou a Kostarikou z 18. 9. 1956, čl. II, oddíl 2.01, United Nations, Treaty Series, sv. 260, str. 370.

řádů, vycházející z práva římského, předpokládá, že zástavce odevzdá zastavenou věc věřiteli. Tato úprava není výhodná pro mezinárodní obchod. Zákoník mezinárodního obchodu při úpravě zástavního práva sice předpokládá také vznik zástavního práva odevzdáním věci zástavnímu věřiteli, avšak právě tak umožňuje vznik zástavního práva bez odevzdání věci zástavnímu věřiteli, i když pro tento případ vyžaduje uzavření smlouvy o vzniku zástavního práva písemnou formou.

Československá úprava zástavního práva bez odevzdání zastavené věci zástavnímu věřiteli představuje ve srovnání s jinými úpravami, a to i v právech států, které se významně účastní mezinárodního obchodu, pokrok v tom, že zřízení zástavního práva bez odevzdání zástavy je vedle zástavního práva zřizovaného odevzdáním zástavy jednou ze dvou variant zřízení zástavního práva a je možno ho používat všeobecně bez omezení na určité okruhy případů. Naproti tomu v řadě států se při úpravě zástavního práva vychází z tradiční úpravy, tzn. k jeho vzniku je třeba odevzdání zástavy věřiteli, a jako výjimka z této zásady se ve zvláštních vymezených případech zvláštními zákonnými předpisy umožňuje pro určité účely vznik zástavního práva bez odevzdání věci zástavnímu věřiteli. V některých státech vzniká tak celá řada zvláštních předpisů umožňujících vznik zástavního práva bez odevzdání věci (např. ve Francii, Belgii, Lucembursku, Itálii atd.). V anglickém common law tzv. chattel mortgage vytváří jistotu ve prospěch věřitele bez odevzdání věci. Podstatný rozdíl mezi chattel mortgage a uvedenými zvláštními zástavními právy je v tom, že chattel mortgage není omezeno na určité zajišťovací operace týkající se určité věci. Touto svou všeobecnou přípustností se shoduje s úpravou zástavního práva bez odevzdání zástavy v československém ZMO.

Potřebám pružného mezinárodního obchodního styku není na podporu značná formální přísnost, která se v některých úpravách zástavního práva, zejména v případech, kdy se zastavená věc neodevzdává zástavnímu věřiteli, vyžaduje. Tyto úpravy se nespokojují jen s tím, aby zastavená věc byla v písemné smlouvě označena, ale k vzniku zástavního práva navíc ještě vyžadují zapsání tohoto práva do úředních rejstříků. Československý ZMO jde v oproštění zástavního práva od formalit dosti daleko a k platnému zřízení zástavního práva bez odevzdání zástavy zástavnímu věřiteli vyžaduje pouze písemné pořízení smlouvy o vzniku zástavního práva.

Lepšímu uplatnění v mezinárodním obchodě napomáhá v československém ZMO také úprava realizace zástavního práva. V případě nesplnění závazku není třeba domáhat se proti dlužníkovi soudního rozhodnutí o zaplacení pohledávky a zástavní právo uplatnit až v rámci exekučního řízení, ale zástavní věřitel může požádat soud o provedení prodeje zástavy. V případech, kdy je tak ve smlouvě ujednáno, může věřitel, má-li zastavenou věc u sebe, sám ji prodat ve veřejné dražbě, popřípadě i jinak, z volné ruky. Touto úpravou se československý ZMO liší rovněž od řady právních úprav, které umožňují prodej zástavy, i když ji má věřitel u sebe, až po získání soudního rozhodnutí proti dlužníkovi.

Předmětem zástavního práva může být i pohledávka. V řadě případů je v mezinárodním obchodě zastavení pohledávek jako zajištění závazků používáno, např. i v praxi Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj při zajištění úvěrů, které poskytuje.

V některých státech, které při úpravě zástavního práva setrvávají na nutnosti odevzdání zástavy, se v praxi a judikatuře vytvořil jako forma zajištění fiduciární převod vlastnického práva, kdy za účelem zajištění závazku se ve prospěch věřitele převádí vlastnické právo k věci, přičemž tato zůstává u dlužníka.

Československý ZMO úpravou zajišťovacího převodu práva umožňuje převést za účelem zajištění závazku jakékoliv právo dlužníka. Převedené právo se převádí za rozvazovací podmínky, že zajištěný závazek bude splněn. Splněním této podmínky se tak bez dalšího právního úkonu vrací převedené právo dlužníkovi, přičemž s ohledem na ustanovení § 47 ZMO účinky splnění podmínky jsou retroaktivní.

Nejčastěji používaným prostředkem zajištění závazků v praxi našich zahraničně obchodních organizací je výhrada vlastnického práva. Je běžně používána při sjednávání vývozních obchodů, neboť tvoří standardní součást obchodních podmínek ve smluvních formulářích těchto organizací. Uplatňuje se v případech, kdy kupní cena je placena až po dodání zboží. Na základě ujednání stran může v takových případech dojít k přechodu vlastnického práva později, než by tomu tak bylo na základě jinak platných zákonných ustanovení o přechodu vlastnického práva v případech kupní smlouvy, která jsou dispozitivní povahy a uplatňují se tak subsidiárně jen, jestliže strany nesjednají něco jiného.

Mechanické používání této výhrady ve smluvních formulářích bez ohledu na stát určení zboží nemůže však vést v mnoha případech k úspěšné realizaci tohoto prostředku zajištění v případě dlužníkovy neplnění. Zejména při uplatňování vlastnického práva na základě této výhrady proti třetím osobám je nutno počítat s rozdílnými úpravami účinků výhrady vlastnického práva v jednotlivých právních řádech, které nepůsobí příznivě na rozvíjení tohoto zajišťovacího prostředku v mezinárodním obchodním styku.

Nejčastěji vzniká otázka uplatnění výhrady vlastnického práva v případě, že kupující věc, které se výhrada týká, dále zcizil třetí osobě, a v případě úpadku kupujícího, kdy vzniká otázka oddělení takové věci od ostatního souboru majetku kupujícího, z kterého mají být uspokojeny nároky jeho věřitelů.

V případech zcizení věci třetí osobě se dostáváme k problému nabytí vlastnického práva koupí od nevlastníka. Právní řády zde zastávají celou stupnici řešení, od strohého uplatnění zásady „*nemo plus iuris in alium transferre potest, quam ipse habet*“ až k důsledné ochraně bezpečnosti obchodního styku respektováním vlastnického práva nabyvatele, který nebyl ve zlé víře, jak je tomu v československém ZMO. Mezi oběma extrémními stanovisky existuje řada řešení přechodných.

Rozdílná je také úprava uplatnění vlastnického práva prodávajícího

v případě dlužníkovy úpadku. Podle některých právních řádů (rakouského, dánského, německého, nizozemského, švédského a švýcarského) prodávající může úspěšně své vlastnické právo uplatnit, zatímco jiné právní řády mu tuto možnost nedávají (oblast práva francouzského a práv pod jeho vlivem).

Tyto rozdíly praktickou účinnost tohoto zajišťovacího prostředku snižují. Dokonce i v případě prosazení vlastnického práva na základě výhrady vlastnického práva nebude často prodávající plně uspokojen. Věc může uplynutím času ztrácet na hodnotě, s její přepravou zpět jsou spojeny náklady, popřípadě s obtížemi nebo ztrátami se znovu prodává.

IV.

V podmínkách současných mezinárodních hospodářských vztahů nabývají na významu vedle mezinárodní směny zboží další formy mezinárodní hospodářské spolupráce. V rámci těchto forem uzavírají strany smlouvy, jejichž obsahem jsou závazky k hospodářsky významnému plnění, jež není vždy peněžitě. Je možno uvést případy smluv uzavíraných o různých formách hospodářské kooperace, kterou je možno široce označit jako vý- robně technickou, obchodní nebo jinou hospodářskou spolupráci navazovanou k dosažení lepších hospodářských nebo technických výsledků pomocí racionalizace nebo dělby práce.

V těchto případech je třeba uvažovat i o účinných prostředcích zajištění závazků této povahy. Úspěšné řešení těchto otázek usnadní mezinárodní hospodářskou spolupráci snížením rizika, které strany uzavřením příslušných poměrů podstupují.

Těmto otázkám bude třeba věnovat pozornost i ve vztazích mezi kooperujícími útvary ze socialistických států. Při uskutečňování programu socialistické hospodářské integrace budou ve větší míře uzavírat kooperační vztahy organizace z jednotlivých členských států RVHP. I když na úspěšném realizování těchto vztahů mají bezprostřední zájem nejen přímí účastníci kooperačních vztahů, ale i státy sledující shodné cíle své hospodářské politiky, má důležitý význam i jejich právní úprava, jejíž součástí by mělo být i zajištění závazků smluvních stran. Dosavadní zkušenosti s nejdůležitější právní úpravou vztahů mezi zahraničně obchodními organizacemi členských států RVHP, tj. Všeobecnými podmínkami pro dodávky zboží, svědčí o významu, jaký pro právní vztahy mezi těmito organizacemi má právě prostředek zajištění jejich závazků, tj. smluvní pokuta (penále), která současně plní funkci náhrady škody. Tomuto významu odpovídá zájem členských států, který při příležitostech jednání o změně podmínek právě tomuto institutu věnují.

Je přitom zajímavé a nikoliv náhodné, že i ve Všeobecných dodacích podmínkách otázka zajištění závazků je významná právě u závazků nepeněžitých. Systém placení za zboží upravený ve Všeobecných dodacích podmínkách činí otázku zajištění závazku zaplatit cenu zboží bezpředmětnou. Placení podle této úpravy spočívá v tzv. inkasu s následným

akceptem (inkaso s promptní výplatou), které spočívá v promptní úhradě platebních požadavků banky země prodávajícího z běžného účtu banky země kupujícího bez povolení majitele účtu pro každý jednotlivý případ. Platba se uskuteční na předložení smluvených platebních dokladů bance země prodávajícího nebo na předložení požadavku Mezinárodní bance hospodářské spolupráce, aniž by dlužník před proplacením tyto doklady nebo oprávněnost požadavku zkoumal. Dlužník tak nemá vliv na placení a otázka zajištění jeho závazku je zbytečná. Teprve po obdržení platebních dokladů od banky země prodávajícího prověřuje kupující oprávněnost provedené úhrady. Jsou-li dány důvody pro úplné nebo částečné vrácení vyinkasované částky, které podle Všeobecných dodacích podmínek spočívají v nedostacích v platebních dokladech nebo v nesouladu dokladů s ustanoveními smlouvy, předloží kupující bance své země požadavek na úplné nebo částečné vrácení provedené platby a uvede důvod podle Všeobecných dodacích podmínek. Banka země kupujícího má povinnost jen přezkoumat, zda požadavek na vrácení je v souladu s Všeobecnými dodacími podmínkami, popřípadě se smlouvou, a je oprávněna si vyžádat od kupujícího doklady svědčící o oprávněnosti jeho požadavku na vrácení zaplacené částky. Po tomto ověření vrátí banka kupujícímu částku původně odepsanou z jeho účtu, aniž by vyčkala souhlasu nebo jakéhokoliv jiného stanoviska banky země prodávajícího nebo prodávajícího samotného. Poté odepíše částku z účtu banky země prodávajícího nebo požádá o provedení příslušných operací na účtech bank země prodávajícího a země kupujícího Mezinárodní banku hospodářské spolupráce.⁹⁾

Tento mechanismus provádění plateb nejen činí zbytečným zajištění zaplacení kupní ceny, ale navíc zajišťuje i splnění některých povinností prodávajícího, jejichž porušení má za následek možnost žádat vrácení vyinkasované platby, např. nepředložení předepsaných nebo smluvených platebních dokladů, nekompletnost dodávky, předčasné odeslání zboží bez souhlasu kupujícího nebo použití jiného než smluveného způsobu placení. Skutečnost, že vrácení platby se děje bez souhlasu prodávajícího, může vést k tomu, že v konkrétním případě dojde k zneužití práva kupujícího na úplné nebo částečné vrácení provedené platby. Prodávající je proti tomuto zneužití zajištěn penálem, které mu přísluší při neodůvodněném stornu inkasa, jehož neoprávněnost kupující uznal nebo o ní rozhodl rozhodčí soud.

Vedle zmíněného způsobu placení se Všeobecné dodací podmínky zmiňují také o placení akreditivem, sjednaném v důsledku zvláštních podmínek dodávky. Akreditiv sám o sobě, jak bylo již uvedeno, zajišťuje zaplacení kupní ceny a Všeobecné dodací podmínky stanoví v případě takto sjednaného placení penále za zpoždění v otevření akreditivu proti sjednané lhůtě.

Praktická potřeba zajištění závazku se tak projevuje v důsledku uvedené úpravy jen u závazků nepeněžitých. Jsou to na prvním místě závazek

⁹⁾ Srov. Růžicka, Dodací podmínky mezi socialistickými státy, SNTL, 1969, str. 81 a násl.

prodávajícího splnit dodávku včas a plnit bezvadné zboží. Prostředkem zajištění závazků prodávajícího v tomto případě je penále, které je možno účtovat v případě prodlení v dodávce a v těch případech, kdy se, ať z důvodu odpovědnosti za vady nebo z důvodu záruky, odstraňují vady zboží.

Vedle těchto základních závazků prodávajícího poskytují Všeobecné dodací podmínky penále pro zajištění některých dalších závazků: penále pro nesplnění fixních obchodů, penále za opožděné dodání technické dokumentace, penále za nedodržení povinnosti avizovat.

Jak již bylo podotknuto, u penále, a to zvláště ve Všeobecných dodacích podmínkách, vystupuje vedle funkce zajišťovací do popředí také funkce paušalizované náhrady škody, kteréžto obě funkce smluvní pokuty jsou vyjádřeny také v zákoníku mezinárodního obchodu.

Zvláštním prostředkem zajištění zájmů prodávajícího při předávání technické dokumentace na tom, aby ze strany kupujícího nebyl porušen závazek používat této dokumentace jen pro účely dodaných strojů, údržby a oprav, a to jen v zemi kupujícího, je výlučné právo prodávajícího na předanou dokumentaci. Obsahem tohoto práva je omezení použití dokumentace pro uvedené vymezené účely. V případě zrušení smlouvy je kupující povinen prodávajícímu na jeho žádost předanou dokumentaci vrátit.

Podrobná právní úprava vztahů vznikajících při dodávkách zboží mezi organizacemi členských států RVHP nemá kromě úpravy vztahů vznikajících při montáži a při servisu dosud období v narůstajících právních vztazích zakládaných v rámci vědeckotechnické a další hospodářské spolupráce těchto subjektů. Zvláště naléhavou a praktickou se v současné době jeví potřeba zajištění závazků, a to k nepeněžitému plnění, ve smlouvách o specializaci a kooperaci výroby. Není třeba zdůrazňovat, že i když tyto smlouvy jsou aktuální v první řadě ve vztazích s členskými státy RVHP, jsou a budou smlouvy tohoto druhu uzavírány i ve vztazích se státy jinými.

Zájem na přesném plnění závazků převzatých stranami ve smlouvách o specializaci a kooperaci výroby má mimořádný význam. Těmito smlouvami se uskutečňuje mezinárodní dělba práce ve zvláště vyvinutých formách. Obsahem smluv může být rozdělení výrobních programů, závazek zastavit výrobu určitého výrobku nebo zavést novou výrobu a závazek krýt potřebu takového výrobku u druhé strany účastné na smlouvě apod. Nepřesnost v plnění závazku, v dodržování stanoveného množství výroby nebo v dodržování náležité jakosti a vlastností výrobků může mít vážné hospodářské důsledky na území druhého státu, jehož organizace se na smlouvě účastní.

Otázka použití účinných právních prostředků k zajištění plnění těchto závazků působí potíže. Z dosavadní praxe se zdá, že se především přikročuje k stanovení penále jako prostředku zajištění těchto závazků. Je však obtížné stanovit penále pro tyto případy ve správné výši tak, aby v těchto případech plnilo účinně svou funkci. Klade se zde i otázka dvojí funkce smluvní pokuty, tj. jednak prostředku zajištění závazku, jednak paušalizované náhrady škody. V těchto případech lze využít i dispozitivní povahy

ustanovení § 193 ZMO a dohodnout možnost požadovat náhradu škody vedle smluvní pokuty. Ve vztazích mezi organizacemi z členských států RVHP není pro stanovení penále a jeho výše žádné omezení, protože Všeobecné dodací podmínky RVHP se vztahují jen na právní poměry vznikající z dodávek zboží, zatímco na ostatní vztahy se nevztahují.

Z obvyklých zajišťovacích prostředků přicházela by v úvahu bankovní záruka. Tento zajišťovací prostředek ve vztazích organizací socialistických států není obvyklý a patrně ani v budoucnosti v případech specializace a kooperace výroby mezi organizacemi členských států RVHP se k němu nepřikročí. Jeho používání v praxi specializačních a kooperačních smluv se subjekty z kapitalistických států by nebylo neobvyklé.

Nedostatek účinných prostředků zajištění závazků z těchto komplikovaných smluv v oblasti hospodářské kooperace, který zjišťujeme v tradičním systému, je způsoben tím, že tento systém je především zamýšlen na závazky peněžitě. Je sice pravda, že i ručení i zástavní právo mohou zajišťovat i plnění nepeněžitě, právnímu řádu však tyto případy působí určité potíže a z právní úpravy je patrné, že k nim přistupuje jako k určité výjimce. Bylo to patrné např. z ustanovení § 1350 o. o. z. z r. 1811; k tomu komentář Roučka—Sedláčka uvádí, že ručitel se může zaručit za jakékoliv plnění; nejde-li však o plnění peněžitě, musí se v pochybnostech ručení vykládat tak, že ručitel má nahradit interese za toto plnění.¹⁰⁾ ZMO se této otázky dotýká v případě bankovních záruk. Podle jeho § 667, je-li bankovní zárukou zajištěna nepeněžitá pohledávka, má se za to, že do výše stanovené v záruční listině, jinak do výše hodnoty, jakou má nepeněžitě zajišťované plnění v době zřízení záruky, je zajištěn nárok, který věřiteli přísluší v případě porušení závazku, jehož splnění je bankovní zárukou zajištěno. Stejně tak při zajištění nepeněžitě pohledávky zástavním právem má se podle § 158 odst. 2 ZMO za to, že do výše zjistitelného jejího ocenění v době vzniku zástavního práva je zajištěn peněžitý nárok, který by věřiteli příslušel v případě porušení závazku dlužníka.

Nevhodnost používání prostředků poskytnutých tradiční právní úpravou zajištění závazků je v případech nepeněžitých závazků v poměrech hospodářské kooperace způsobena nejen tím, že peněžitě ocenění zájmu věřitelova na splnění těchto závazků je velmi nesnadné, ale především tím, že zájem věřitelův, a často i zájem celospolečenský, na skutečném plnění těchto závazků in natura s ohledem na důležité hospodářské zájmy daleko převyšuje zájem na jejich peněžním surogátu.

Tento stav může vést strany k tomu, aby si ve smlouvě stanovily úpravu, která by, i když z hlediska obvyklého systému do zajištění závazků nespadá, plnila funkci zajištění plnění závazků a tomu odpovídajících majetkových zájmů.

Jedním z prostředků takové právní úpravy může být zejména sjednání určitého vlivu druhé strany na bezprostředním řízení činnosti, zejména výroby, v organizaci smluvní strany. Zajištění tohoto vlivu, např. vytvá-

¹⁰⁾ Rouček—Sedláček, Komentář, VI., k § 1350, str. 27.

řením různých řídicích výborů složených ze zástupců obou stran apod., může být stranami sjednáno smluvně, mohlo by však být upraveno i zvláštními právními předpisy. Tak tomu může být i při jiných formách hospodářské kooperace, zejména při účasti zahraničního subjektu na podnikání organizace v druhém státě.¹¹⁾

Sjednávání účasti zahraničních subjektů na podnikání organizací v jiném státě je možné, jsou-li šetřena ustanovení zejména devizových předpisů, i v právu československém, a to jak pokud se týká účasti československých subjektů na podnikání v zahraničí, tak i pokud se týká účasti zahraničních subjektů na podnikání v tuzemsku. Zákon o devizovém hospodářství obě tyto možnosti výslovně zahrnuje. Zajištění zájmů zahraničního účastníka v těchto případech bude nejen předmětem smluvní úpravy, ale může si vynutit i potřebu zvláštní legislativní úpravy.

K zajištění zájmů zahraničního účastníka v případech této povahy může směřovat zvláštní legislativní úprava především tím, že jednak zajistí určitý řídicí vliv zahraničního účastníka na činnost organizace v oblasti vymezené jeho účastí na podnikání a jednak umožní převod podílu na zisku vyplývajícím z podnikání, na němž se účastní. Tato úprava by měla při náležitém respektování hospodářských zájmů státu místa podnikání zainteresovat zahraničního účastníka na sjednávání těchto účastí tam, kde to je společensky žádoucí, a přitom mu poskytovat záruku pro předpokládané uspokojení jeho majetkových zájmů.

V těchto případech vzniká další problém, společný ostatním případům vnášení majetkových hodnot do cizího národního hospodářství, a to otázka ochrany zahraničního subjektu proti případným zákonným změnám, které by změnily právní i hospodářský stav, z něhož vycházel. Ze svrchovanosti státu vyplývá možnost k takovým změnám přistupovat a ochranu majetkových zájmů zahraničních subjektů je třeba hledat v mezinárodním právu.¹²⁾ Tím se však dostáváme k zvláště složitému a obtížnému problému, který si vyžaduje zvláštního pojednání. Pro praktické potřeby účastníků na podnikání v jiném státě, s ohledem na nejasnost a nejednoznačné názory na řešení této otázky v obecném mezinárodním právu, by bylo nejvhodnější stanovení přesně vymezených závazků států v mezistátních smlouvách uzavíraných zainteresovanými státy.

¹¹⁾ Srov. např. jugoslávskou zákonnou úpravu ve federálním zákoně z 12. 7. 1967, Úřední list SFRJ, č. 31, 1967.

¹²⁾ Srov. referát A. Goldštajna: Joint Investment of Domestic and Foreign Firms and the Scope of State Guarantees, str. 8, na 4. mezinárodní konferenci ekonomů a právníků v Záhřebě 1967, vydal Institut srovnávacího práva, Bělehrad 1967.

**ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ
В МЕЖДУНАРОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ
ОТНОШЕНИЯХ****РЕЗЮМЕ**

В результате научно-технического прогресса развиваются также формы международного разделения труда. Разделение труда не распространяется только на обмен товарами и услугами, а охватывает различные формы экономического кооперирования. В сфере правового регулирования возникающие в этом порядке отношения базируются на договорах, которые чаще всего по обычной гражданско-правовой классификации мы относим к т. наз. безыманым контрактам. Содержанием таких договоров являются права и обязанности чрезвычайно разнообразного характера, отражающие важные экономические интересы участников.

Удовлетворительное решение вопроса эффективного обеспечения исполнения обязательств участниками таких правоотношений оказывает благоприятное влияние на заключение указанных договоров и тем самым содействует международному экономическому сотрудничеству.

При изучении проблематики обеспечения обязательств в международных экономических отношениях можно исходить из традиционной системы отдельных институтов, имеющих целью обеспечение обязательств.

В работе рассматриваются производные от поручительства институты, относящиеся к области обязательственного права, и институты обеспечения вещного характера. Подробно анализируются поручительство, банковая гарантия, аккредитив, обещание возместить ущерб, обеспечительные функции присоединения к обязательству (кумулятивная интерцессия) и др.

В настоящее время особо актуальной и имеющей практическое значение является необходимость обеспечения обязательств в договорах о кооперировании и о специализации производства. Это обязательство не носящее денежного характера, обязательство в неденежном исполнении. Интерес в их точном исполнении имеет чрезвычайно важное значение, так как неточность исполнения, несоблюдение установленного количества или качества и свойств изделий может иметь серьезные хозяйственные последствия.

Традиционная система институтов, предназначенных для обеспечения обязательств имеет в виду в первую очередь денежные обязательства. Хотя эти институты можно использовать и для обеспечения обязательств в неденежном исполнении, однако правовая регламентация показывает, что это случаи исключительные.

Применение средств, предоставляемых традиционным законодательством для обеспечения обязательств, к случаям неденежного исполнения в условиях экономического кооперирования не являясь эффективным, как потому, что денежная оценка интересов кредитора чрезвычайно трудна, так (прежде всего) и потому, что заинтересованность кредитора, а часто и общества в целом, в исполнении в натуре таких обязательств, учитывая важные хозяйственные интересы, далеко превышает заинтересованность в их денежном суррогате.

Такое положение может заставить стороны устанавливать в договоре такие правила, которые не относясь по традиционной системе к обеспечению обязательств, выполняют функции обеспечения исполнения обязательств и охраны им соответствующих имущественных интересов. Одним из таких средств может быть, в частности, договоренность об известном влиянии другой стороны на непосредственное руководство деятельностью, в частности производством, организации другой стороны. В случаях участия иностранного субъекта в хозяйственной деятельности организации иного государства с этим связано и обеспечение интереса иностранного участника в переводе доли прибыли и охрана его от возможных законодательных изменений, меняющих правовое и экономическое положение, из которого исходил иностран-

ный участник. Для практических нужд участников в хозяйственной деятельности в иностранном государстве, для обеспечения указанной охраны, является наиболее целесообразным установление тщательно определенных обязательств государств в межгосударственных договорах, заключаемых заинтересованными государствами.

ZDENĚK KUČERA

Die Sicherstellung der Verpflichtungen in den internationalen Wirtschaftsbeziehungen

ZUSAMMENFASSUNG

Infolge der wissenschaftlich-technischen Entwicklung ergeben sich neue Formen der internationalen Arbeitsteilung. Diese beschränkt sich nicht nur auf den Austausch von Waren und Dienstleistungen und die damit zusammenhängenden Beziehungen, sondern umfasst auch verschiedene Arten der wirtschaftlichen Kooperation. In der Sphäre der rechtlichen Regelung beruhen die hier entstehenden Beziehungen auf Verträgen, die wir zumeist entsprechend der üblichen zivilrechtlichen Einteilung zu den sog. unbenannten Kontrakten zählen. Inhalt dieser Verhältnisse sind Rechte und Verpflichtungen höchst mannigfaltiger Natur, die wirtschaftlich bedeutungsvolle Interessen der Beteiligten repräsentieren.

Die befriedigende Lösung der Frage nach einer wirksamen Sicherstellung der Erfüllung ihrer Verpflichtungen durch die an diesen Rechtsverhältnissen Beteiligten wirkt sich günstig auf deren Abschluss aus und unterstützt die internationale wirtschaftliche Zusammenarbeit.

Beim Studium der Problematik der Sicherstellung von Verpflichtungen in den internationalen Wirtschaftsbeziehungen kann man vom traditionellen System der einzelnen, zur Sicherstellung von Verpflichtungen bestimmten Institute ausgehen.

Die Studie befasst sich mit den aus der Bürgschaft abgeleiteten Sicherungsinstituten, die in das Gebiet des Obligationsrechts fallen, und mit den Sicherungsinstituten sachenrechtlichen Charakters. Sie behandelt detailliert die Bürgschaft, die Bankgarantien, das Akkreditiv, das Versprechen der Schadloshaltung, die Funktion der Sicherstellung beim Zutritt zu einer Verpflichtung (kumulative Interzession) und weitere. Weiters beschäftigt sich die Studie mit dem Pfandrecht, der Sicherheitsübertragung eines Rechts, dem Vorbehalt des Eigentumsrechts.

Im gegenwärtigen Zeitabschnitt macht sich besonders das dringende und praktische Bedürfnis nach Sicherstellung der Verpflichtungen in den Verträgen bezüglich Kooperation und Spezialisierung der Erzeugung geltend. Das Interesse an ihrer genauen Erfüllung hat ausserordentliche Bedeutung, denn Ungenauigkeit in der Erfüllung der Verpflichtung, in der Einhaltung der festgesetzten Menge der Erzeugnisse oder in der Einhaltung der erforderlichen Qualität und der Eigenschaften der Erzeugnisse kann ernste wirtschaftliche Folgen nach sich ziehen.

Das traditionelle System der zur Sicherstellung von Verpflichtungen bestimmten Institute ist vor allem auf geldliche Verpflichtungen abgestellt. Es kann zwar auch zur Sicherstellung nichtgeldlicher Leistungen benützt werden, aber aus der rechtlichen Regelung ist ersichtlich, dass dies eher aussergewöhnliche Fälle sind.

Die Anwendung der Mittel, die die traditionelle rechtliche Regelung zur Sicherstellung von Verpflichtungen bietet, ist in den Fällen nichtgeldlicher Verpflichtungen unter den Bedingungen der wirtschaftlichen Kooperation ungeeignet, einerseits deshalb, weil es sehr schwierig ist, das Interesse des Gläubigers an der Erfüllung solcher Verpflichtungen in Geld auszudrücken, andererseits vor allem auch deshalb, weil das Interesse des Gläubigers und oft auch das gesamtgesellschaftliche Interesse an der tatsächlichen Erfüllung dieser Verpflichtungen in natura mit Rücksicht auf wichtige wirtschaftliche Interessen weitaus das Interesse an einem geldlichen Surrogat dafür überwiegt.

Diese Situation kann die Parteien dazu bewegen, im Vertrag eine Regelung zu vereinbaren, die — auch wenn sie vom Gesichtspunkt des üblichen Systems nicht für die Sicherstellung von Verpflichtungen zutrifft — die Funktion hätte, die Erfüllung der Verpflichtungen und die ihnen entsprechenden Vermögensinteressen sicherzustellen. Eines der Mittel einer solchen Regelung kann es sein, dass in der Organisation einer Vertragspartei ein gewisser Einfluss auf die unmittelbare Leitung der Tätigkeit, besonders der Erzeugung, zugunsten der anderen Vertragspartei vereinbart wird. Im Falle der Beteiligung ausländischer Subjekte an der Unternehmertätigkeit der Organisation in einem anderen Staat ist damit auch die Sicherstellung des Interesses des ausländischen Beteiligten gegen gesetzliche Änderungen, die den rechtlichen und wirtschaftlichen Stand verändern, von dem der ausländische Beteiligte ausging, verbunden. Für die praktischen Bedürfnisse der an der Unternehmertätigkeit in einem anderen Staat Beteiligten ist zur Sicherstellung dieses Schutzes die Festsetzung genau umschriebener Verpflichtungen der Staaten in den von den interessierten Staaten abgeschlossenen internationalen Verträgen am geeignetsten.